

Борщ Костянтин Костянтинович
кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
k.borsch@uznhu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-3310-9315>

ВПЛИВ НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ НА ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

За останні роки виникло і постійно зростає чимало серйозних проблем, які стосуються як політичної, економічної, так і соціальної сфер суспільного життя. Зокрема, це зміна соціальних орієнтирів виховання у сім'ї, посилення впливу зовнішнього середовища на процес соціалізації, вплив різних інститутів та агентів на становлення людини як соціальної особистості. Поява цих змін у суспільних механізмах соціалізації призвели до збільшення кількості осіб підростаючого покоління, які ведуть асоціальний, аморальний спосіб життя. Тому на сьогоднішній день питання розвитку здібностей, свідомості та активності учнівської молоді вимагають свого вирішення. Від того, наскільки ефективно будуть виконуватися ці завдання, залежить майбутнє підростаючого покоління.

Аналіз ролі та діяльності різних соціальних інститутів, що є агентами соціалізації, дозволяє виокремити їх унікальні якості та провідну роль у цьому процесі. Саме сім'я вважається як показником моделі поведінки дитини, так і стану держави загалом. В наш час проблеми сімейного інституту є важливими для суспільства, адже набувають поширення функціонально-неспроможні та неблагополучні сім'ї. І тому суспільство має сприяти підтримці благополучної атмосфери в сім'ї, вирішувати проблеми та питання, які стосуються сімейного життя та сприятливої соціалізації дітей. Адже в трансформаційному процесі суспільства виникають різного роду проблеми, які стосуються матеріальної сторони сім'ї, переорієнтацію інтересів особистості, втрати батьківського авторитету, безробіття, падіння моралі. В результаті цих суспільних проблем виникає алкоголізм одного або обох батьків, наркоманія, бродяжництво, насилля по відношенню до дітей зі сторони батьків [1, с.57].

Ці явища впливають не тільки на психіку дитини, але і відкладають відбиток на вже дорослого члена суспільства. Небажання або неможливість виконання сім'єю своїх функцій завдає великої шкоди позитивній соціалізації дитини: зростає злочинність, наркоманія, бродяжництво, алкоголізм та інші асоціальні явища серед дітей. І як наслідок, кількість неблагополучних сімей постійно зростає. А це, у свою чергу, впливає на всі сфери життєдіяльності і призводить до кризи у соціальній структурі суспільства. Тому проблема групи неблагополучних сімей є вкрай важливою для суспільства, адже сім'я є елементом відтворення майбутнього покоління та його вихован-

ня. І відповідно вона займає найважливіше місце серед причин поведінки, які призводять до проявів різних форм девіацій.

В Україні на сучасному етапі ця проблематика є одним із напрямів науково-пошукової роботи Державного інституту проблем сім'ї та молоді. Помітний доробок у галузі аналізу соціально-педагогічних, психологічних та соціологічних аспектів соціалізації належить наступним українським науковцям: Л. Азі, О. Балакіревій, А. Бесєдін, В. Болгариній, Н. Гордеєвій, О. Донченко, І. Зверевій, О. Карпенко, Л. Ковалю, М. Лавріненко, В. Скрипці, Н. Соболевій, Л. Сокурянській, О. Якубі, О. Яременку. Творчими засадами соціалізації дитини, розумінням соціального розвитку індивіда як процесу життєтворчості, становленню його соціальної компетенції займаються І. Єрмаков, Г. Несен, Л. Сохань та. Щодо висвітлення ролі сім'ї у вихованні та соціалізації зростаючої особистості присвятили свої праці Г. Авдіянець, М. Аккерман, М. Бикова, Т. Глухова, С. Голод, З. Кісарчук, О. Кляпець, В. Кравець, В. Семиченко, В. Солонников, В. Столін та ін., які одноставні в тому, що належна реалізація сім'єю відповідних функцій можлива лише за умов усвідомлення батьками себе як агентів соціалізації, наявності в них широкого рольового репертуару, який забезпечував би представлення дітям очікувань найближчого соціального оточення, добровільне відтворення ними соціальних відносин, формування необхідних ціннісних орієнтацій.

Небажання або неможливість виконання сім'єю функцій завдає величезної шкоди суспільству. Зростає злочинність, бродяжництво, наркоманія і алкоголізм серед дітей та підлітків. Ці проблеми починають все більше впливати на звичний хід процесів у всіх сферах життєдіяльності, починають назрівати ситуації, які зрештою призводять до кризи у всій соціальній структурі суспільства. І тому дослідження впливу неблагополучних сімей на процес розвитку дітей є вкрай необхідним для розробки рекомендацій та підтримки функціональної спроможності сімейного інституту [2, с. 35].

Важливо відзначити, що при дослідному процесі більшість респондентів вважають, що інститут сім'ї ніяк не впливає на процес соціалізації (46%), проте 40% відзначають про позитивний вплив сім'ї на процес становлення особистості. Це показує невідповідність при взаємодії індивіда та сім'ї, тобто культурні цінності, початкові норми та правила поведінки інди-

від має змогу засвоїти під впливом інших агентів соціалізації. Така втрата соціального досвіду відбивається на його самореалізації у майбутньому [3, с.149].

Сімейне неблагополуччя негативно позначається на формуванні особистості дитини. Дитяче виховання в умовах негативного емоційно-психологічного сімейного мікроклімату визначається ранньою втраченою потребою у спілкуванні з батьками, егоїзмом, замкненістю, конфліктністю, упертістю, неадекватною самооцінкою (заниженою чи завищеною), озлобленістю, невпевненістю у власних силах, утечами з дому тощо. Усе це свідчить про те, що діти з неблагополучних сімей мають більше причин для поповнення рядів важковихованих і правопорушників. Тому важливим є характер відносин батьків і дітей. За даними дослідження, більшість дітей вважають, що їхні відносини з батьками є холодними, і відсутнє взаєморозуміння (46%). Також 44% респондентів мають конфліктний характер відносин у сім'ї. Такі дані, звичайно, показують негативний напрямок розвитку дітей, а це, у свою чергу, буде відображатися на наступному етапі соціалізації. Тільки 4% респондентів зазначили про довірливі відносини з батьками, і 6% - про дружні відносини.

Важливим показником неблагополуччя сім'ї є наявність конфліктних ситуацій. Більшість респондентів (56%) зазначили, що в їхній сім'ї постійно є різного роду конфліктні ситуації, і найчастіше причиною сварок є алкогольне сп'яніння батьків (52%). У результаті цього, 66% опитаних зауважують про негативний вплив мікроклімату у сім'ї. Адже конфліктні сім'ї є причиною асоціальних проявів дитини, так само як і негативно позначаються на подальших відносинах у власних сім'ях.

Так як неблагополуччя сім'ї впливає на відносини із зовнішнім середовищем, згідно з даними опитування, 42% опитаних відчують неповноцінність у межах свого кола спілкування. Респонденти зазначають, що у більшості випадків це виникає через алкоголізм батьків та невідповідний рівень життя у порівнянні з однолітками. Тому сім'я не дає змогу дітям пройти плавно той етап соціалізації, який відповідає їхній віковій категорії. І діти в таких сім'ях змушені швидко ставати дорослими, адже вони не мають тієї фізичної та емоційної підтримки, яку потребують. Адже вони змушені прикривати дезорганізацію у своїй сім'ї, і відсутність турботи та уваги до дитини стає стилем виховання. Емоційним потребам дітей у таких сім'ях також не приділяється належної уваги, тому вони не засвоюють елементарних обов'язків та правил, які необхідні їм для подальшої життєдіяльності.

Отже, для сприятливої соціалізації дитини сім'я повинна розглядатися як осередок поваги, любові, миру. За даними дослідження, неблагополучні сім'ї призводять до негативних наслідків самореалізації дитини та її розвитку як особистості. Дитяче виховання в умовах негативного емоційно-психологічного сімейного мікроклімату визначається ранньою втраченою потребою у спілкуванні з батьками, егоїзмом, замкненістю, конфліктністю, недисциплінованістю, утечами з дому, розвитком девіантної поведінки тощо. Неприятливі умови життя і виховання, конфліктні та холодні сімейні відносини ведуть до появи негармонійної взаємодії дітей і зовнішнього середовища, негативної картини світу, що в подальшому не тільки не дозволяє дитині успішно навчатися в школі, але і створити в майбутньому власну сім'ю.

Список використаної літератури

1. Ахмадеев А. А. Социальная адаптация в контексте семьи: социально- философский анализ Уфа: БГУ, 2001. – 102 с.
2. Карабанова О. Л. Психология семейных отношений та основы консультирования Москва.: Гардаріки, 2004. – 122 с.
3. Рубчевский К. Социализация личности. Интериоризация и социальная адаптация *Общественные науки и современность*. 2003. Вип. 3. С. 147 - 150.